

ЛИСАБОНСКИЯТ ДОМ НА КНИГАТА В ПАМЕТ НА ЖУЗЕ САРАМАГУ Лъчезар Георгиев

THE LISBON HOME OF THE BOOK IN MEMORY OF JOSÉ SARAMAGO

Lachezar Georgiev

**Contribution of a Foundation "José Saramago" – Lisbon for establishing and publishing the works of prominent Portuguese writer. More about life, creativity and ideas of Nobel Laureate for literature since 1998.
The books of José Saramago in Bulgaria**

This article presents a journey of Bulgarian writer and scientist Professor Lachezar Georgiev Georgiev PhD to Casa dos Bicos and Fundação José Saramago in Lisbon. In the current study was made critical review of the books issued in the memory of the winner of the Nobel Prize for literature José Saramago through this Foundation. More about the personality, creativity and ideas of the great Portuguese writer. Analysis on the Bulgarian editions of José Saramago. The present study expanded and supplemented with information as a result of personal observations of Prof. Lachezar Georgiev Georgiev PhD in Lisbon during his visit to the Portuguese capital in July 2015 and of the Casa dos Bicos and also to the exposition The seed and fruits, dedicated to José Saramago for the which prof. Lachezar Georgiev PhD wrote in his article here, too.

Key words: *Writer, recipient of the Nobel Prize, publishing, editing, Foundation, exposure, books, literature, graphic composition, narrative.*

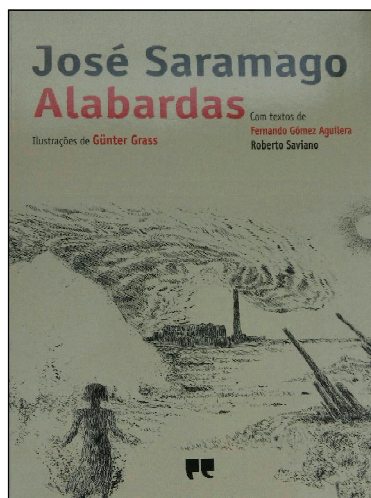
Нобеловия лауреат за литература **Жузе Сарамату** или в оригинал **José de Sousa Saramago** (16 ноември 1922 г. с. Азиняга, община Рибатежу) има свой *дом на книгата* и след смъртта си (18 юни 2010 г., Tías, Lanzarote, Испания) – и този дом е Каза душ Бикош (Casa dos Bicos) – главен офис и седалище на именуваната на големия португалски писател фондация (*Fundação José Saramago*). Casa dos Bicos е старинна сграда с готическа специфика на

фасадата си. Издигната е през 1523 г.¹ По време на унищожителното за Лисабон земетресение от 1755 г. са разрушени двата горни етажа. Възстановяването в оригиналния вид на зданието се извършва чак през 1981 г., в хармония с останалите постройки и църквата „Сан Антонио“. Почти на брега на португалската столица, край река Тежу и недалеч от Праса ду Комерсио (Площада на търговията), днес четириетажната къща с удивителна архитектура, колоритна фасада и с портрета на писателя Жузе Сарамату предлага постоянната експозиция на живота и дейността на португалския Нобелов лауреат за 1998 г. Интригуващото мото на експозицията *The seed and fruits* (в букв. прев. *Семената и плодовете*) внася подтекстовите внушения за дълбочината на идеите на бележития творец. Самата къща с удобните помещения и цялостна климатична система, е пригодена за представяния на книги, срещи с издатели, конференции, а на третия етаж разполага и с книжарница, където почитателите на Сарамату могат да разлистят многобройни издания от него и за него, да си закупят от авторските му произведения, както и издания на литературната критика за него. Докато на втория етаж са офисите на фондацията, четвъртият етаж е аудитория с библиотека и експозиция на преводни заглавия – португалският писател е превеждан на 25 езика в Европа и по света, а над два милиона копия от книгите му са продадени в Португалия.

При това лицевите корици както на оригиналните, така и на преводните заглавия, пред-

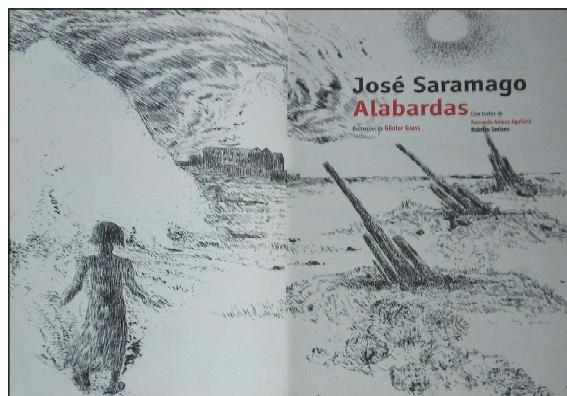
ставени в експозицията, внушават чрез графика и своеобразната си емблематичност емоции и размисли за историята и съвременния живот, посланията на твореца към света. Във всяка от книгите на Сарамагу личи художествен усет към значимото, но и към детайла. Представени са десетки португалски и преводни заглавия. В експозицията *The seed and fruits* личи умението да се съчетават фотоси и биографични сведения за живота на писателя, а визуалната картина се допълва от монитори, по които на живо може да се проследят интервюта със Сарамагу, да се чуе проникновеният му глас и дълбочината на словото му. Наред с експозиционните, вървят и маркетинговите елементи – мнозина от чуждестранните посетители си закупуват наред с книгите и някои дребни аксесоари за спомен – ключодържатели с логото на фондацията, картички и пр. На едно от паната в изложбените зали може да се прочете изпълнен с дълбок смисъл текст от Жузе Сарамагу към съвременниците: „Нашата голяма задача е да успеем в подобаващо повече човечност“². Към това се стреми през целия си живот писателят, а посланията в книгите му се разпространяват и учат на повече мъдрост, смирение, хуманност. Това се запечата дълбоко и в моето съзнание, когато посетих в средата на юли 2015 г. лисабонския дом *Каза душ Бикош*. Сред най-новите издания, които книжната експозиция на фондацията представя, са и сравнително нови книги от писателя и за него.

Едно от най-новите издания, осъществено с творческата намеса на *Herdeiros de José Saramago* и *Fundação José Saramago* е „Алабардаш“³ (на титула: *Alabardas, Alabardas, Espingardas, Espingardas*⁴), издание на португалското издателство „Порто Едитора“ (Porto Editora) през 2014 г. Книгата е с впечатляваща графична композиция. Илюстрациите са на Гюнтер Грас (Günter Grass)⁵, с включени текстове от Фернандо Гомеш Агилера и Роберто Савиано. Книгата е аранжирана от литературната агенция на Франкфурт, Германия⁶. В графичната композиция е използвана комбинация от два основни цвята – черен и червен, които внасят

подтекстови асоциации у читателя; прилагат се маргинални бележки, набрани в червен цвят и изнесени вляво и вдясно на наборно поле с връзване тип „вратичка“, черно-бели графични ри-

сунки „на живо“ върху част от лява и дясна страница (напр. долният край на наборните полета на с. 112–113), на цяла нечетна страница (с. 15), но заедно с това илюстрациите се позиционират и върху две съседни страници, заемайки цялостно територията на наборните и белите полета, образувайки общо фолио, което внася живост и динамика на наратива. В графичната концепция се използват и други похвати – в началото на встъпителната творба разгърнатият титул представлява рисунка на три оръдия, насочени срещу бълващ дим комин сграда на фабрика (асоциация за произвеждаща муниции и армейско оръжие фабрика, включително и историческо⁷) и вляво на пейзажа самотна фигура на войник, като фолиото на лява и дясна страница (с. 10–11) е поднесено в червен цвят; така художникът създава алюзия за прилагане на два цвята – бял и червен, а самото заглавие *Alabardas, Alabardas, Espingardas, Espingardas* е набрано с редуващи се думи в черен и бял цвят. На лицевата корица върху мек бледолимонов цвят е позиционирана същата илюстрация с ефектни шрифтове – в черен **José Saramago** и заглавието **Alabardas** в червен цвят, с уточняващи данни за автора на илюстрациите и допълнителните текстове в книгата, набрани също в двата цвята, но степенувани с по-малък кегел. Върху вътрешните прегъвки на кориците е разгърната биографична анотация за автора и творчеството му, с негативно обърнат шрифт (бели букви върху червен фон) и ляв (флагов) едноколонен набор⁸. Самият текст на изданието

със своя 23 редов набор на страницата и 14-пунктов кегел е достатъчно четивен и визуално приятен дори и за по-дълго четене. Авторският текст, внушаващ иносказателност, съдържащ скрити послания, алегоричност и многопластовост, е преплетен с умели графично-художествени решения. За това допринасят и литературните бележки на Фернандо Гомеш, визиращи важни щрихи от последните години на Сарамагу, неговите творчески пристрастия и особено интензивния период между 2009–2010 г. почти до самата внезапна смърт на писателя⁹. Текстът на финала на изданието „Também eu conheci Artur Paz Semedo“ от Роберто Савиано включва увлекателни спомени за героя на книгата, както и оценки от близък на самия писател творец¹⁰. В края на записките си Савиано с гордост изтъква: „Също познавах Жузе Сарамагу“¹¹.

Колкото и семпло да изглежда на пръв поглед сред многобройните чужди издания в лисабонската експозиция, уредена от Фондация „Жузе Сарамагу“, книгата „Алабардаш“ е отличен книжовен паметник, при това на португалски език, поднесен с вкус и изящност.

Между публикуваните след смъртта на писателя творби е и романът *Claraboiá*¹², излязъл през 2011 г., също със съдействие на *Fundação José Saramago*. Експозицията представя и малко познати сведения – писателят страда от пневмония; има намерение да се възстанови, но същевременно продължава да работи, като смята през август 2010 г. да посети международния фестивал на книгата в Единбург. Смъртта му осуетява това пътуване. В Португалия е обявен

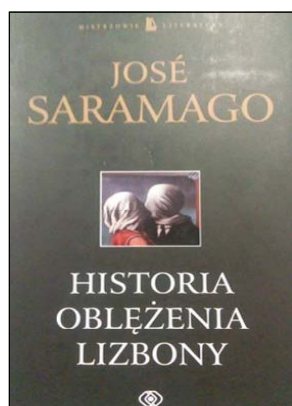
двудневен траур в памет на писателя, а за погребението на Жузе Сарамагу в Лисабон се събира двама хилядно множество от негови почитатели, читатели, приятели, пристигат видни политици с международен престиж. Тялото на Сарамагу е кремирано в португалската столица, а пепелта му е разпръсната в родното селище Азиняга и в Тиас, Лансерот, негов дом до самата му смърт. По булевардите на Лисабон до късната есен на 2010 г. стоят огромни билбордове и плакати с лика на писателя и кратък, но съдържателен надпис: *Obrigado, Saramago* (Благодаря, Сарамагу). А първата стъпка на фондация „Жузе Сарамагу“ е издаването през октомври 2011 г. на т. нар. „изгубен роман“ на писателя, който излиза под името „*Claraboiá*“ (на англ. *Skylight*¹³); произведение, подготвено от своя автор за публикуване още в началото на 50-те години на XX век и предложено за издаване на португалски издател, но останало в неговия архив. Самият Сарамагу има сериозни опасения, че пиперливата семейна история, чието действие се развива в лисабонски жилищен блок, скандалният сюжет и раздираните от страсти герои биха могли да се възприемат превратно от тогавашното португалско общество, а и се опасява от ответна реакция по отношение режима на Салазар; така, най-вече от етични подбуди, до кончината си се въздържа от неговото издаване¹⁴. След смъртта на Сарамагу книгата е преведена в Испания и Латинска Америка, голяма международна издателска компания прави заявка за превод и издаване на английски език¹⁵.

И докато разменям по някоя португалска дума с любезните домакини от фондацията, разбирам, че фондацията има свое представителство и в родното място на твореца – Азиняга. Фондацията е основана от самия Сарамагу още през юни 2007 г., възприемайки и разпространявайки като основна своя мисия водещите принципи, формирани в Универсалната декларация за правата на човека (The Universal Declaration of Human Rights), като същевременно представя португалската култура в страната и света, отстоява и защитата на околната среда. След смъртта на основателя, наред с постоянната експозиция

в негова памет, фондацията в *Каза душ Бикош*, от влизането си в новите офиси през юни 2012 г., е място за книжни презентации, литературни и научни форуми, срещи с писателя. За експозицията *José Saramago. The Seed and the Fruit* в лисабонската *Каза душ Бикош* португалският книговед и литературен историк Фернандо Гомеш Агилера изтъква, че тя разкрива как принцът на литературата Сарамату, имайки своите корени като литературен работник, с внимателна, методическа работа през трудните и тъмни за Португалия четиридесет, петдесет и шейсет години на XX век полага основите на бъдещия си блясък¹⁶. Според Агилера колекцията от ръкописи, документи, първи издания и стотици преводи на над повече от четиридесет езика пренася посетителя в пътуване през литературната продукция на Сарамату, в неговия идеологически и социален контекст, дава възможност да се докоснат до неговата широка и многообразна литературната и интелектуална универсалност¹⁷.

Ето и в най-едри щрихи по-важното от трънливия и стръмен път на твореца от Азиняга, а и няколко думи за преводните издания на писателя у нас.

Той е смятан за самобитен и самотен, стоящ от всички останали португалски писатели, представители на неореализма. Страни от груповите литературни прояви. Минал е през школата на издателския бизнес – и като преводач, и като редови журналист, и като мениджър – до Революцията на червените карамфили през 1974 г. е заместник-главен редактор на авторитетния лисабонски вестник *Диарио де Нутисиаш* (в някои източници се посочва, че е бил зам.-директор на изданието). Познанията в правенето на вестници и книги изострят интуицията и усета му за правене на читаеми, раз-

познаваеми, добри текстове. Учи се на саморедактиране, продължава да изучава редакторната професията, докато е редактор в издателство „Кор“. Всъщност, началото на солидното образование даровитият и любознателен младеж получава в лисабонска библиотека. Семейството на бъдещия голям писател се мести в Лисабон през 1924 г.

Думата *Сарамату* в превод е „дива ряпа“. Псевдонимът на бащата Йосиф при раждането на сина записват вместо фамилно име: „saramago“. Знае се, че бъдещият писател е бил добър ученик, но тъй като родителите му нямат средства да го издържат в гимназия, още дванайсетгодишен го местят в техническо училище и благодарение на него след дипломирането си около две години работи като автомобилен механик и шлосер. Работи и като застраховател. Работата му като журналист дава шанс да усъвършенства изкуството на писането. Идват и първите творчески попадения – с романа „Земя на греха“ през 1947 г., поетичните книги „Възможни поеми“ през 1966 г. и „Вероятно радост“ през 1970 г. Събира в сборници публикациите си като журналист-хроникьор: „Багажът на пътника“ (1973), публикува в книгата „Записки“ през 1976 г. и политическите си коментари. Сред вероятните причини за уволнението му на 25 ноември 1975 г. са неговите политически позиции, възгледи, прямотата в комуникацията с колеги и опоненти. Знае се и това, че и до края на живота си остава привърженик на левите идеи, при това е и убеден атеист¹⁸. Решението да се издържа само от труда на словото и да пише е радикално. То носи на писателя и понататъшно творческо удовлетворение, защото от печат излизат нови книги и го доближават до голямото признание: „Учебник по рисуване и краснопис“ през 1977 г. и сборника с разкази „Почти предмет“ година по-късно; публикува пиесата „Нощта“ (1979). За романа си от 1980 г. „Въздигнат от земята“ (*Levantado do Chão*) получава наградата на Лисабон. Така за пръв път португалската столица отдава дължимото на големия творец. През 1981 г. излиза и книгата му „Пътуване из Португалия“ (*Viagem a Portugal*).

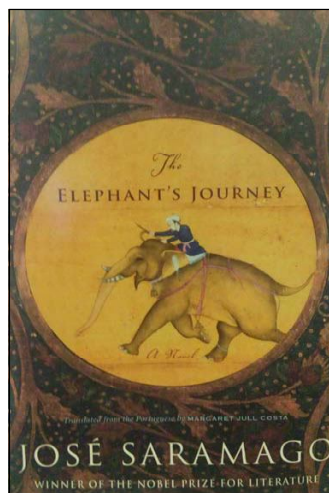
Самотник и писател, невписващ се в литературните среди, той пише така, че издига високо летвата на европейския роман. В интервю Жузе Сарاماгу споделя: „При мен успехът започна да идва с „Въздигнат от земята“, а после нарасна с „Възпоминание за манастира“ и аз съзнавах, че са две добри книги. Те бяха посрещнати с аплодисменти от критиката и читателите и, ако ставаше въпрос за грешка, значи много хора щяха да са сбъркали”¹⁹. За излезлия през 1982 г. роман „Възпоминание за манастира“ е удостоен с литературната награда на община Лисабон и е награден от ПЕН-клуба на Португалия. Романът му от 1984 г. „Годината на смъртта на Рикарду Рейш“ (в памет на Фернанду Песоа) получава още една награда на Португалския ПЕН-клуб, както и приза „Дон Диниш“ от името на фондацията „Каза де Матеуш“. За творчеството си и най-вече в областта на белетристиката е удостоен с наградата и на португалската литературна критика²⁰. Идва ред и на още една книга – през 1986 г. е издаден романът му „Каменият сал“, година след това и пиесата „Вторият живот на Франциск от Асизи“. Заради приносите на творчеството му в Италия го удостояват с почетната титла *доктор хонорис кауза* на Торинския университет²¹.

Последното десетилетие на XX век е благодатно за писателя. През 1991 г. излиза *Евангелието по Исуса Христа*. Романът е награден от Асоциацията на португалските писатели, а Университетът в Севиля му връчва почетната титла „доктор хонорис кауза“. „Евангелието по Исуса Христа“ е номиниран година след издаването си за Европейска литературна награда. Португалското правителство, подкрепяно от Ватикана, отклонява искането на културни организации в страната и забранява номинацията, обявявайки романа за богохулен. Писателят, дълбоко засегнат, напуска родината си и през 1993 г. се установява на остров Лансерот (Канарските острови, Испания)²², където започва да публикува своите дневници²³. За издадения през 1995 г. роман *Есе за слепотата* получава високата награда „Камойнш“, а три години по-късно става Нобелов лауреат за литература. През 2004 е удостоен с високата награда

America Award, а през 2009 г. в Сан Паоло е номиниран с най-високата награда за литература *São Paulo Prize for Literature*, за приноса на книгата си *A Viagem do Elefante* (2008) и издадена на английски език със заглавие през 2010 г. *The Elephant's Journey*²⁴.

Независимо че стои встрани от писателските кръгове, Сарاماгу е сред основателите на португалския Национален фронт за защита на културата в Лисабон. Заедно с друг виден писател – Орхан Памук, става съосновател на Европейския парламент на писателите. Не е чужд на обществения живот и милее за развитието

на столичния град – в местните избори през 1989 г. е включен в Коалиция „За Лисабон“ и избран за член на общинския съвет, като участва в неговото ръководство; включва се на страната на демократичната коалиция в изборите за европейски парламент; не пес-

ти критики срещу политиката на Европейския съюз и на Международния валутен фонд; взема критично отношение към отговорността на банковия капитал по време на голямата рецесия от 2008 г. Сарاماгу е и убеден привърженик на Иберийския федерализъм.

Когато Жузе Сарاماгу си отива от този свят, световните медии отдават с високи оценки и дълбоко уважение дължимото на гениалния творец и мислител²⁵.

Покрай романите си и благодарение на натрупания издателски и редакционен опит Ж. Сарاماгу опитва перото си в различни жанрове – публикува пиеси, сборници с разкази, печата публицистични материали в лисабонската преса. Публикуваната през 1981 г. пътеписна книга *Viagem a Portugal* излиза през 2000 г. в английски

превод под заглавието *Journey to Portugal*. През 2007 г. писателят е представен пред публиката на гр. Богота в Teatro Jorge Eliécer Gaitan.

В интервюто си пред Батища Баштуш Ж. Сарамагу споделя нещо много важно и характеризиращо недвусмислено отношението му към работата в сферата на най-трудния литературен жанр – романа: „Мисля, че освен скромно удоволствие, което ми доставя да разказвам истории, днес за мен романът е начин да прокарам някои свои идеи или ако щеш, в някои случаи моите натрапчиви идеи. Понякога всичко това ме кара да се питам дали наистина съм автор на романи, или в основата си моите книги са есета с литературни герои. Виж: може би аз не съм автор на романи в обикновения смисъл на думата, защото не се виждам и никога не съм се виждал да пиша романи само поради простия факт, че трябва да живея и след един роман ще напиша друг. И това обяснява или може да помогне да се разбере, защо не повтарям теми, макар че всъщност темите са все едни и същи. Аз не програмирам писането си, т. е. аз си помагам с асоцииране на идеи. Не го правя съзнателно. Отношението ми към това, което ще напиша, не е отношение на човек, който вече знае какво ще напише, а знае, че се е заел да разкаже определена история. Просто, това може би не е толкова важно, по-важното е как ще я разкаже, а как ще я разкаже зависи много от асоциирането на идеите.“²⁶

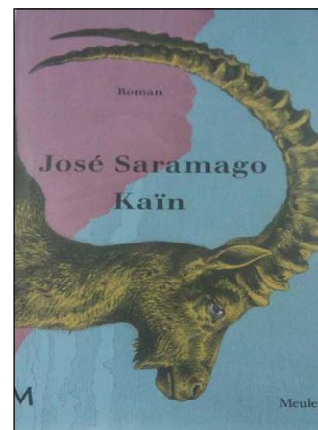
Ще добавя и още няколко факта – Сарамагу налага свой експериментален стил, вкарва фантастични сюжети, включва мистериозното, на пръв поглед неправдоподобното, фината политическа сатира; в синтаксиса използва дълги изречения, прилага странна пунктуация за разделянето на текстови масиви и параграфи, а в романа си „Слепота“ (а и в някои следващи свои белетристични творби) дори не използва собствени имена. Проникновено написан, с дълбока хуманност, любов и болка от човешкото страдание, романът „Въздигнат от земята“ (*Levantado do Chão*) е публикуван през 1980 г. и посмъртно издаден през 2012 г. от британското издателство „Random House“²⁷. Този роман е началото на самовглъбяването и на новия творчески подем,

които ще формират в следващите творби на португалския белетрист модерни послания, ще внасят дълбоки смислови подтекстове, детайли и символи, алегоричност, гротеска, пародия.

Всъщност пътят на писателя тръгва от времето, когато семейството му се установява в Лисабон. След завършването на техническо училище и последвалите мимолетни дейности като шлосер-автомонтьор и застраховател, навлиза в издателската работа, започвайки работа като редактор в издателство „Кор“; работи като журналист, заема поста на заместник-директор в авторитетния вестник „Диариу де Нугисиаш“. Преминал през школата на издателския бизнес и печатните медии, обиграл перото си в лисабонския печат, Жузе Сарамагу е готов да се оттегли и да напише значимите си творби. Струва си по този повод да припомним един цитат от интервюто на писателя с журналиста Батища Башуш и преведено от видния наш преводач от португалски Здравка Найденова, в което Жузе Сарамагу изповядва нещо съкровено и поучително за хората на перото и книгата: „... Ако след 25 ноември [1974 г. – б.м., Л.Г.] не бях решил да проверя докъде мога да стигна като автор на книги, написаното от мен нямаше да съществува. Тъкмо защото се възприех като безработен, аз си казах:

сега ще живея както мога и ще се опитам да видя на какво съм способен. “Въздигнат от земята” нямаше да съществува, ако не бях заминал за Алентежу, а аз нямаше да замина за Алентежу, ако имах работа с нормирано работно време.”²⁸

Нелекият избор на Жузе Сарамагу да напусне шумния и даващ възможности за сносен живот столичен град е всъщност едно негово преосмисляне на стореното до момента, но и начало на пътя на големия творец, който пише в откривена самота, прави преценка на творчеството

си и достига с романите, пиесите, публицистиката си до истинските висоти на словото. В романите му се откриват полифонични идеи, многопластовост и сложна композиция на наратива. Състрадателен, ироничен и проникновен тълкувател на историята, белетристът Жузе Сарاماгу си остава непреходна емблема и един от културните символи на съвременен Лисабон.

В своя житейски път до самата си смърт е подкрепян от съпругата си Пилар дел Рио, с която се запознава през 1986 г. и две години по-късно сключват брак. Пилар е оторизиран от писателя преводач за творбите на Сарاماгу на испански език. Тя е свидетел на книжовните плодове и творческите усилия на писателя, тя чете първа творбите му, следи с качествата на истински продуцент комуникацията му с издателствата из Европа и по света; тя е до него и в сетния му час²⁹.

У нас Ж. Сарاماгу е познат с издадения още през 1989 г. исторически роман „Възпоминание за манастира“, издаден в края на социалистическата епоха от авторитетното софийско издателство „Народна култура“³⁰ и преиздаден у нас през 2005 г. в „Златна колекция ХХ век“ (№ 13).

Творчеството на големия португалски писател е представено у нас на 11 януари 1999 г. в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“³¹. Не може да отминем заслугата и на издателство „Колибри“, което в най-ново време направи достояние за българските читатели *Евангелието по Исуса Христа* (2007); *Пъттуването на слона* (2011); „*Слепота*“ (2011)³²; *Приумиците на смъртта* (2013); политическият трилър и естествено продължение на творбата „Слепота“ – романът *Проглеждане* (2013). След 2011 г. авторът е представян в романите на български, които издава „Колибри“, като **Жозе Сарاماго**³³.

Евангелието по Исуса Христа е осъществено от софийското издателство „Колибри“ в поредицата „Съвременна европейска проза“ през 2007 г., в която е включен и още един португалски писател – Антониу Лобу Антунеш с белетристичната книга „На края на география-

та“. В романа на Жузе Сарاماгу преводът е по изданието *O Evangelho Segundo Jesus Cristo* от 1997 г. на лисабонското издателство „Kaminho“. Романът на Жузе Сарاماгу на български е осъществен с подкрепата на португалското Министертвото на културата, чрез Португалския институт на книгата и библиотеките, като в горния край на наборното поле на с. 2 е поставен надпис с редовни и главни букви: *Obra publicada com o patrocínio e o apoio dos MINISTÉRIO DA CULTURA, Lisboa, Portugal. INSTITUTO PORTUGUES DO LIVRO E DAS BIBLIOTECAS*³⁴. Преводач на „Евангелието по Исуса Христа“ е Даринка Кирчева. Включен е и предговор от Я. Андреева, изясняващ спецификата на романа и по-важни особености от творческата палитра на писателя, като се посочва, че издаденият през ноември 1991 г. роман е претърпял стохиладен тираж на първото и второто си издание и само за няколко месеца се налага и трето издание на творбата, но наред с успеха предизвиква и негативни реакции, като скандалът стига чак до Европарламента³⁵. И в българския превод книгата е композирана чрез паратекстови елементи: посвещение на съпругата си: „На Пилар“ на самостоятелна страница 11; на нечетната с. 13 е поместен в светъл курсив цитат от евангелието на Лука, в който прозира намерението и на автора – подобно на евангелиста, който е предприел да съчини разказ за „напълно известните между нас събития“ подобно на предадените от останалите „очевидци“ (т.е. другите автори на светите евангелия), то и Лука, след грижливо проучване на „всичко от начало до край“, намира за добре да изложи „твърдата основа на онова учение“ – още с това мото Сарاماгу подсказва, че е направил своите задълбочени авторски изследвания и е избрал композиционната форма на евангелие, за да предаде събития за живота на Исус, които в самия роман биват включени между картина на Албрехт Дюрер, отразяваща Христовото разпятие на Голгота в едно с познати от библията образи – разпнатите до него Добрият крадец и Лошият крадец, Йосиф Ариматейски, Мария – майката на

Исус, Мария Магдалина, и финалните глави със смъртта на Лазар (за разлика от предаденото от евангелията на Новия завет, където той е съживен от Исус), с вестта за смъртта на Йоан Кръстител и кратък разказ за залавянето, осъждането и разпъването на Исус на кръста. Тук според Сарамагу Исус осъзнава, че е доведен до заблуда от своя Бог и като агне на заклане е доведен на кръста; разбира, че животът му е предначертан, полагайки „началото на началата“ и се сеща за реката от кръв и страдание, която ще потече от ребрата му, за да залее земята навред, затова укорява с вик своя усмихващ се Бог: „Хора, простете му, понеже не знае що е направил“ (с. 364).

Една значителна част, близо половината от текстовия обем на романа, се отнася до детството и юношеството на Исус, който според писателя, не е отразен достатъчно в евангелските текстове. Интерпретацията на Сарамагу за събитията посвещава редица страници за живота, колебанията, съмненията и страданията на Исусовия баща, дърводелецът Йосиф, вкарани в историческия контекст на далечната епоха – с жестокостите на римските войници, с езекутирането на невинните младенци във Витлеем по заповед на цар Ирод и последвалите Йосифови угризения и кошмари, дошли в резултат на вината му, че е спасил сина и семейството си, побягвайки от пещерата, но без да предупреди и да предотврати смъртта на витлеемските деца, които във версията на Сарамагу е можело да бъдат спасени с навременно бягство. Оттук насетне вината на бащата ще следва и самият Исус в странстванията и сънищата му.

Още един великолепен паратекстов елемент с лайтмотивна отправка към финала на романа е мотото на с. 14: *Quod scripsi, scripsi*. PILATOS (Каквото писах, писах. Пилат), визиращо думите на Пилат във финалната сцена с осъждането на Исус, комуто написва по негова молба: *Исус Назорей. Цар Юдейски*. При възражението на юдейския свещеник прокураторът отсича “Не ми досаждай, каквото писах, писах“, ядосан на себе си и съзнавайки,

че праща безобиден враг на империята с твърде тежка и явно несъразмерна присъда, след което си измива ръцете³⁶.

„Бележка на преводача“ също е паратекстов елемент в българското издание на романа, който цели да изясни някои композиционни специфики и стилистични особености. Изтъква се обстоятелството, че Жузе Сарамагу „редактира“ оригинала на библейски текстове и сваля главните букви при изписването на „Господ Бог“, „Отца и Сина“ и макар преводачът да ползва на цитати и откъси от Библията според съвременни издания на Светия синод на Българската православна църква, каноническият принцип се оказва невъзможно да се спазва на редица места в изложението на романа, което обаче не е умишлено³⁷. Ясно е още, че писателят използва, в нарушение на португалската пунктуация, само точка и запетая, с което отделя синтактичните конструкции и пряката реч. Това обаче, следва да добавим, е познато като композиционно-стилистичен похват и в други от романите на португалския писател, преведени и у нас.

В цялостната композиция на *Евангелието* животът на младия Исус е проследен от Сарамагу освен в селото на родителите му Назарет, където отначало живее заедно с останалите си братя и сестри, и край Витлеем, там юношата се среща с робинята Зеломия, която някога е помогнала на Мария да роди, а сега го придружава до пещерата – тук усещането за вина у Исус се усилва и той отново преживява страданието на невинно избитите младенци, изпитва безкрайна болка и поток от изтерзани сълзи облива лицето му, съпреживявайки мъката на майките на избитите витлеемски деца. В пещерата е открит от мъжа, който неколккратно се явява като дрипав просяк на Мария при нейната бременност с Исус – сега едрият мъж с гега в ръка, когото юношата ще нарича Пастир, го приема за четири години да помага на стадото му. Исус разбира, че служи на Пад-налия ангел, води с него спорове за божественото и обикновените житейски истини. Пастир откровено

си признава, че няма Бог и поднася на юношата своята неумолима житейска логика: „Да, ако Бог съществува, трябва да е единствен Господ, но по-добре ще е да са двама, така ще има един бог за вълка и един бог за овцата, един за който ще мре и друг за който убива, един бог за осъдения, един бог за палача“ и продължава, въпреки възраженията на Исус, разсъжденията си за неделимостта на Бог; изказва се, че никак не му се иска да е на мястото на Бог, който направлява ръката с убийствения нож и подлага гърлото, което ще бъде прерязано и добре, че не спи, та така си спестява кошмарите на угризението – в случая писателят не само подхвърля мотива за безсмислените безбройни жертвоприношения, които не на едно място ще повтаря в творбата, и които ще бъдат прелюдия в разсъжденията за безсмислените кръво-пролития през идните векове в Божието име, но и разгръща идеята на висшата вина и по-раждащите се от нея въпроси без ясен отговор – защо е необходима всичката жестокост; защо Бог е зъл; защо човек причинява зло. Още в началните глави Исусовия баща страда от вина и смъртта на младенците и сънува кошмари, които след разпъването на Йосиф от римските войници в град Сефорис, макар и напълно невинен, се поемат от младия Исус, а той ще ги отнесе със себе си чак до сетния си кръстен час. Споровете с Пастир обаче откриват истината на Исус. За пръв път той се опълчва на Бога и спасява беззащитно агне от заколение, макар че по-късно Бог си прибира овцата, която е израсла от невинното същество. Впоследствие Исус ще срещне Бог и ще води продължителни беседи с него. В романа, за разлика от богослужебните текстове, Исус приема да живее с Мария Магдалина, която се отказва от професията си на блудница и го следва по пътя му, изпълнен с невероятни и свръхестествени знамения, доказващи изключителните му способности – привличането на рибата, благодарение на което рибарите правят богат улов; прогонване на бесове, укротява буря, проявява лечителска дарба, лекувайки

болни в Лазаровия дом във Витания, събира край себе си ученици-последователи и постепенно утвърждава името си на бъдещ Месия. Пред тълпите, очакващи изцеление, озадачава със способности и дошлите от Йерусалим книжници и фарисеи, като лечителската му дарба навред се проявява, без да извършва магически движения, само с думи като Върви, Стани, Прогледни, Очисти се и с нежен допир с пръсти. Изведнъж кожата на прокажените блясва, сякаш огряна от лъчи, неми и пелтеци проговарят, схванати скачат от постелята, слепи проглеждат, куци хукват и дори първосвещеникът (обратно на казаното в Новия завет) изразява убеждение, че синът Човечески е синът Божи³⁸.

Част от скандалните страници на романа са свързани с появата на Мария Магдалина, която приема в дома си ранения в крака Исус, превързва го, а сетне, на фона на една романтично обрисувана сцена, отнема девствеността му и двамата силно се влюбват. Решават да поемат по общия неизвестен път на изпитания и страдания.

Из целия роман се преплитат мотивите за вината и изкуплението, за Божията справедливост и неправдите, за ширещото се зло и за доброто, което някак е по-малко и по-беззащитно, за властта и безсилието на обикновения смъртен. Сарاماгу прави опит за нов прочит на важен исторически отрязък от историята. В романа се разгръщат десетки диалози, водят се спорове, в които побеждава по-ясната логическа мисъл. Вярно е, че за българския читател „Евангелието по Исуса Христа“ е непривична и трудно четивна книга с безкрайно дългите и на много места уморителни пасажи, с липсата на достатъчно абзаци и пряка реч за отмора на читателското око. При това има какво да се желае откъм техническата редакция и полиграфическото изпълнение на това българско издание, особено към брошурно-книговезката работа. За читателя е трудно, ако не прикрепва с ръка, да

задържи страниците отворени; за това принос имат прекалено малките бели полета и подборът на формата, който в случая не е най-удачният.

И все пак романът подтиква към интелектуално вглъбяване, към размисъл за смисъла на саможертвата и безсмислието на войните в Божието име. Навред – и в диалозите, и в апокалиптичните описания, и в битовите сцени с жертвоприношенията върви идеята за хуманността и общочовешките ценности, които в историческите съдбини трябва да надделяват над слепия религиозен хуманизъм. Исус е изведен на преден план със своите човешки потребности, на места надделява богоборческото, което прозвучава светотатствено в този текст на писателя. За читателя християнин принизяването на образа на фона на Исусовите чудеса е прекалено реалистично и описано с такива похвати, които привеждат образа към абсурдни ситуации, и същевременно го сближават с нашето съвремие. Например при завръщането на Исус в дома на Мария Магдалина твърде шокиращо и предизвикателно звучат нейните думи, предсказващи ужасните неща, които го очакват: „Нищо не знам за Бог, освен че предпочитанията му сигурно са толкова страховити, колкото и пренебреженията му“³⁹ и разказва за свой сън, в който се явява дете и изрича – Бог е страшен.

По внушенията на Сарاماгу излиза, че Исус е играчка в ръцете на Бог; че всички сторени от Сина Човечески чудеса и знамения са Божие дело – например прогонването на бесовете от прокажен и вкарването им в стадо свине, които се втурват в морето и се удавят, но с това предизвикват негодуванието на техните собственици – тук за пръв път обхванатият от бяс високо извиква името на Исус и го нарича пред множеството Син на Бога Всевишни, което наред с чудото на прогонените бесове е първото публично признание за божественото в Исусовата същност. Преображението на водата във вино по време на сватбата на зълвата на Исусовата сестра Лизия става по настояване на неговата майка, но Исус разбира, че Господ си е послужил с нея, за да стори чудото с превръщането на во-

дата в превъзходно питие. Исус се държи хладно с майка си, тъй като при посещението му в семейния дом в Назарет нито Мария, нито братята и сестрите му хващат вяра на неговите думи, че е срещнал и говорил с Бога. Недоверчивостта на близките отчуждава Исус.

Сарاماгу влага детайли и алегии в романа – така домът на приютилата го Мария Магдалина прилича на отлъчилата се любима овца, обречена на Бог, която той е трябвало да заколи, за да скрепи с кръв наложения му Божий завет; нещо повече, разкаялата се блудница от Магдала е дори по-близка от роднините му, тя е всъщност отлъчилата се от стадото овца, която ще е неотменно в подвизите и кръстните страдания на Сина Човечески, тя ще го приласкава, ще споделя съмненията му и ще го съпровожда чак до кръстния му час.

На няколко места в романа Сарاماгу вкарва още един лейтмотив – и Исус, подобно на отлъчилата се овца, се изправя пред огромни канари, между които криволичи пътят му през пустинята, устремен към девствените пасища. Прозрял, че духът му търси отново своята спътница овца, но не за да я прибере в стадото на изкусителя Пастир или да я коли, а да се изкачат заедно към девствените пасища на прозрението, истината и духовното пречистване, Исус разбира, че Мария Магдалина е неговата спътница към кръстния му път.

Все пак общочовешките идеи надделяват в тъканта на този сложен и полифоничен откъм идеи роман. В него личи ироничният скептицизъм на Волтер, изразен така ясно в романа му „Кандид“ – за написването му великият френски писател от Века на Просвещението е провокиран от унищожителното земетресение в Лисабон на 1 ноември 1755 г. Нека припомним, че тогава в града загиват около 15 000 жители, църкви се рушат върху главите на богомолците, унищожителни пожари и зверско цунами откъм естуара на река Тежу довършват катастрофата и погубват хиляди невинни. Провокиран от съдбата на напълно беззащитните и невинни жертви в Лисабон, Волтер оспорва идеята за спра-

ведливия Бог. В „Евангелие по Исуса Христа“ Ж. Сарамагу преосмисля и доразвива тази идея. Сред морето Исус разговаря с Бог (на срещата присъства и Пастир) и опитва да получи отговор на обзелите го съмнения. Сцената опитва да отговори на съмненията за Исусовото зачатие, после Бог прехвърля разговора върху предстоящата мъчителна и по възможност позорна смърт на своя син, като целта ясно е очертана – отношението на вярващите да стане „по-съпричастно, страстно, прочувствено“⁴⁰.

Исус поисква му се обясни как ще повярват хората в него след кръстната му смърт; колко страдание и смърт ще струва победата на Бог над другите богове; с колко смърт и страдание ще бъдат платени битките в името Божие. Отговорът на Бог е пространен – в дълъг списък изрежда имената и страданията на повярвалите и изграждащи съборната църква апостоли и мъченици – разпъвани на кръст, изгаряни на клада, удушени, пронизани с копие и с кама, пребити с камъни, обезглавени, разрязани с трион, намушкани с рога или сами изтезващи тялото си с власеници и самобичуване; някои се оттеглят и живеят отшелнически живот в пещери и дупки, и това са стотици хиляди и милиони мъже и жени по земята, затваряни в манастири и метоси, кланящи се и умиращи „с нашите имена на уста“ – бенедектинци, бернардинци, картузианци, августинци, гилбертинци, тринитарии, францисканци, доминиканци, капуцини, кармелити, йезуити⁴¹. Ще има Инквизиция, войни, кланета, земята ще бъде изпълнена с писъци, вопли и предсмъртни хрипове. Изпълнен с ужасяващо чувство за предстояща безмерна вина, Исус отвръща, че не иска тая власт: „Отче, отклони от мене тая чаша“, но му е отговорено, че трябва да я изпие: „заради моята власт и твоята слава“, а когато Исус отвръща, че не иска тази власт, Бог отговаря категорично: „Но аз искам тази власт“, а Пастир добавя иронично: „Нужно е да си Бог, за да обичаш толкова кръв“⁴².

Цялата сцена с Бог, Исус и Пастир на лодката сред морето, в мъглата, символизираща мъглявината на идното, но и догматичните църковни

идеи, е наситена с дълги философски съждения, поразяващи със своята абсурдност; в диалозите се редува ирония, стигаща до сарказъм. Съжденията на Сарамагу абсолютизират ролята на католическата църква; за съжаление в романа не се споменава за силната и много важна роля на Православието в живота на народите на Балканите, на славянството, Армения и пр. Не е открояна и ролята на протестанството в западноевропейската и световната цивилизация. Идеята за справедлив и хуманен Бог обаче е очертана ясно в романа на Сарамагу. Навярно времето ще покаже дали неговата интерпретация за живота на Исус Христос, въпреки известното обществено въздействие в Португалия и в чужбина, ще остане като трайно литературно произведение или ще отmine в едно с модерните през последните десетилетия художествени, научни и научнопопулярни публикации, трасиращи живота на Спасителя.

Ще припомня на читателите една важна книга в тази посока: „Човекът Христос“ от Шарлот Алън (Charlotte Allen), чийто превод на Илия Нешев бе осъществен и издаден през 2002 г. у нас от издателство „Рива“ по изданието от 1998 г. „The human Christ“⁴³. В книгата на Ш. Алън са проследени стотици автори с коментар върху техни изследвания. Не са отминати обаче и белетристични и публицистични творби на европейски писатели – творбата на Франсоа-Рене дьо Шатобриан „Геният на християнството“ (1802); „Живот на Исус“ от Щраус (1835), „Болезненото страдание на нашия Господ Исус Христос“ (1833) – книга, описваща виденията на монахинята Анна Катарина Емерих; книгите на Йозеф Ернес Ренан „Животът на Исус“; „Апостолите“ (1866), „Свети Павел“ (1869), „Антихрист“ (1873), романът „Саламбо“ (1862) от Гюстав Флобер; романът „Que vadis“ (Кво вадис=Къде отиваш) от Хенрик Сенкевич (1895), романът „Последното изкушение на Исус Христос“ от Никос Казандакис (1951) и др.⁴⁴. Нека добавя и още едно име на автор от най-ново време – американската писателка Маргарет Старбърт (Margaret Starbird), развила хипотези

за значимата мисия на Мария Магдалена в житейския път на Исус Христос, за близостта си с него, за жената-спътница в живота му и за важната роля, която има след неговото разпъване и възкресение в западния свят⁴⁵.

Допускам, че повече или по-малко Жузе Сарамату е познавал повечето от тези, а и други творби, илюстриращи с художествени похвати живота на Исус Христос. Все пак писателят е дал своята оригинална интерпретация – на места близка, а на места твърде далечна от общоприети представи, нагласи, легенди, научни прочувания върху евангелските текстове и Библията. Не се наемам да съдя Ж. Сарамату и да давам оценка за постиженията и творческите пропуски на романа му. Дали „Евангелието по Исуса Христа“ звучи еретично, дали е писано в изблик на търсена сензационност, ще кажат читателите, а навярно най-вече – времето.

Ще припомня обаче, че друг роман на нобеловия лауреат Ж. Сарамату – *Ensaio sobre a Cegueira* (*Есе за слепотата*) излиза на португалски през 1995 г. благодарение на издателство *Caminho*, а две години по-късно е публикуван и на английски език⁴⁶. Българският превод на „Слепота“ от издателство „Колибри“ е в превод на Вера Киркова-Жекова⁴⁷. В „Слепота“ са проследени последиците от епидемия на хиляди лишени от зрение; заразата в непосочената от автора държава обхваща стотици хиляди, които са обхванати от неистовия стремеж да оцелеят, на фона на разрушителни обществени порядки, жестокост, страх, безразличие. Любав, омраза, воля за живот и единствена жена (съпругата на лекаря), незасегната от епидемията, ще поведе и ще опита да спаси душите на обречените. През 2013 г. издателство „Колибри“ прави издание и на романа *Ensaio sobre a Lucidez* според изданието на лисабонското издателство *Editorial Caminho S. A.* от 1982 г. (2. изд. на същото издателство е направено през 2004 г.⁴⁸) и с по-атраaktivно звучащото на български заглавие „Проглеждане“, като португалският Нобелов лауреат за литература е посочен

вече с променена транскрипция: *Жозе Сарамату*. Книгата е аранжирана съгласно изискванията на литературни агенти от Франкфурт, очевидно притежатели на права върху изданието⁴⁹. Върху контратитула (с. 2) българските издатели са поставили логото на подкрепящата изданието португалска правителствена институция: *Governo de Portugal. Sekretário de estado da kultura* и подопечната организация в лицето на Главна дирекция на книгата и библиотеките – Португалия. Преводът на романа от португалски е на Илияна Чалъкова. Книгата е композирана върху обичаен за българското издателство формат 84x108/32, в обем 336 с., 37 реда в наборното поле и горен колонтитул с името на автора и заглавието на романа, като се използват значителни отстъпи за началото на всяка глава, която обаче е без заглавие или каквато и да е номерация – очевидно авторско хрумване. Художник на корицата е Стефан Касъров. Насамостоятелни страници (с. 6 и с. 7) със светъл курсивен шрифт в горния край на наборното поле е поставено посвещение на съпругата на писателя Пилар и на негов приятел, а с. 6 е заета от кратка иносказателна сентенция: *Да лаем, каза кучето*. Като цяло книгата не е особено четивна, поради обстоятелството, че авторът вкарва пряката реч и други синтактични конструкции в огромни абзаци, на места достигащи до няколко страници; липсват каквито и да било имена на героите, като писателят ги замества с техните обществено-политически длъжности – представителят на партията вдясно, представителят на партията вляво (в началото Сарамату ги изписва изцяло, а по-нататък в изложението ги съкращава: п. вд.; п. вл. и т.н.), членовете на комисията, представителите на партиите; изписва полицейските длъжности без главна буква: *инспекторът, агентът*; членовете на кабинета също се назовават според заемания пост: *президентът на републиката, министър-председателят, министърът на вътрешните работи* – наричан конспиративно още *албатрос, господин министърът на отбраната, полицейският комисар* – за нуждите на конспиративната

комуникация наричан още *кайра*; *първият сътрудник*, *вторият сътрудник* и пр., по същия начин използва и обръщенията в пряката реч – господин президент, господин кмет, господин началник; без лични имена са още персонажи: репортерът, очният лекар и жена му, портиерът и т.н. Верен на стила си, писателят рядко споменава имена, какъвто е случаят с кучето *Констант*, като веднага чрез *жената на лекаря* се пояснява пред разследващия комисар, че това е *кучето*, *облизало сълзите*, тъй като по време на бялата слепота (намек за сюжета на предишния роман на писателя „Слепотата“) състрадателното куче идва да оближе сълзите от нейното лице и така запазва жената от ослепяване⁵⁰. Всъщност, романът „Проглеждане“, въпреки първоначалните трудности за читателя при привикването с прекалено големите синтактични конструкции, представлява остра политическа сатира, изградена върху конкретен сюжет – в неназована държава и неназована столица (визира се вероятно Лисабон), се провеждат избори, но изненадващо за управляващите мнозинството от избирателите гласуват с бяла бюлетина. Следват поредица от ходове, с които правителството цели да задуши „проглеждането“ от политическата слепота, обзело избирателите, като стига до абсурдни действия – например напускането на столицата от целия кабинет и поставянето на недоволните граждани под военна обсада; изпращане на тайни агенти по стъпките на смятаните за заговорници срещу властта; интрига с елементи на екшън и зловеща смърт на заподозрени и съпричастни с тях служители на реда, каквато например е разстрелът на *комисаря*, завършва криминалната фабула в романа. Интригата се заплита и върху още един проблем – за цензурата върху медиите и безскрупулността на властта, която отива и по-далеч, като налага строг контрол над свободната мисъл, печата, разпространението на вестници, върху отпечатването и дори върху ксерокопирането. Засяга се и проблемът за свободомислещата и послушната журналистика; за ролята на източника на

информация, блестящо развит в сцената, когато висшият полицейски комисар разговаря с директора и главния редактор на независим вестник в опит да им предаде важен изобличаващ правителството документ, оневиняващ нарочени за водачи на движението, предизвикало гласуването с бяла бюлетина. Сатиричният талант на Ж. Сарамату не отминава правителството, силовите министерства и службите за сигурност. На самия финал тоталитаризмът на властта триумфира на фона на демонстрациите на населението срещу беззаконията – то проглежда и разбира истината за режима; но пък и самият министър-председател съсредоточава все повече власт в себе си, поемайки под една шапка министерството на вътрешните работи и правосъдното министерство. Финалът в „Проглеждане“ остава открит за читателя – как ли ще се развие всичко в тази неназова тоталитарна държава и в нейната обзета от вълнения столица. Кой ще победи – демократичното общество на свободомислещите или задкулисието на властта? Писан макар и доста години назад, в българския си превод романът „Проглеждане“ звучи съвременно, актуално и злободневно, кара читателя да се замисли за изконните демократични ценности.

С подкрепата на Европейската комисия през 2013 г. по проекта „Култура“ в България излиза и романът на Ж. Сарамату „Приумиците на смъртта“, като преводът от португалски е на Даринка Кирчева, а изданието е осъществено от ИК „Колибри“⁵¹. Художник на корицата е Стефан Касъров. Участието на Комисията е указано на контратитула, като изрично е направено разграничението (и то едва ли е случайно, предвид необичайните и изненадващи възгледи на писателя), че публикацията отразява само „личните виждания на нейни автор и от Комисията не може да бъде търсена отговорност за използването на съдържащата се в нея информация“⁵². Освен това българският издател се застрахова с посочване върху посттитула на оригиналното име на автора и заглавието на романа на португалски⁵³, както и португалския

копирайт, принадлежащ солидарно на Ж. Сарамагу и на португалския издател – *Editorial Caminho*⁵⁴. Пак на титулния гръб на книгата изрично е указано, че публикацията се осъществява чрез спогодбата (и подредбата) на немската литературната агенция от Франкфурт⁵⁵.

В романа „Приумиците на смъртта“ писателят поставя неочакван казус – смъртта приема да си отдъхне, а хората неочаквано спират да умират, което предизвиква неочаквани реакции в обществото и медиите, но още повече – сътресение в правителството и монархическата институция. С присъщия си саркастичен език Сарамагу ни въвежда в хипотетичната ситуация, при която в страната може да има крал, който никога няма да умре и дори сам да реши да абдикира заради немощ или умствена слабост; какво ще се случи с напълно застарелите, с обречените болни; а за живите ще стигнат ли жилищата; ще стигнат ли пенсиите за все повече застаряващите, но още живи и няма ли държавата да рухне; ще спрат ли дейността си траурните агенции; а как би трябвало да реагира правителството, ако министър-председателят чрез генералния директор на националната телевизия получи анонимно писмо от смъртта; тогава най-доброто решение е медиата да направи достойние на населението съдържанието на писмото, с което смъртта известява, че временно спира дейността си, а когато я поднови, ще изпраща писмено седмично предизвестие във виолетов плик, за да може смъртникът да уреди остатъка от своя живот, да подготви завещанието си и се сбогува с близките си, да поиска прошка за сторено зло. А какви ще са резултатите от обществения смут, когато приключи седеммесечното примирие със смъртта и в един миг шейсет и две хиляди петстотин и осемдесет чакащи смъртния си час трябва наведнъж да бъдат изпратени в мир? Разигравайки парадоксални хипотетични ситуации, във финалната част на романа превръща смъртта в примамлива и изкусителна жена, която е привлечена от виолончелист, присъства на концертите му; след ухажване, флирт, подтектово поднесени думи и момен-

ти на взаимна страст, накрая двамата влизат в спалнята на музиканта и „каквото е било писано да се случи, най-сетне се случи, и още веднъж, и още един път“, после челюстът заспива щастлив сън, жената-смърт изгаря приготвеното за него писмо, а „на следващия ден никой не умря“⁵⁶. Въобще Ж. Сарамагу в „Приумиците на смъртта“ се показва като великолепен импровизатор, поддържа задъхан и интригуващ наратив и въпреки че и тук лишава героите от собствено име или изписва имена дори на прочути личности с малки букви, нарушавайки и обичайния синтаксис и свързвайки пряката реч в безкрайно уморителни абзаци, все пак романът се чете на един дъх и предизвиква размисли за абсурдността и преходността на живота, стойностите, времето, съдбата.

През 2011 г. издателство „Колибри“ издава исторически роман-приказка (а защо не: *роман-притча* или пък: *роман-гротеска*) от Ж. Сарамагу с интригуващото заглавие „Пътуването на слона“. Сюжетът се развива в епохата на португалския крал Жуау Трети (XVI в.) и проследява съдбата на странния кралски подарък от португалския братовчед за сватбата на ерхерцог Максимилиан Австрийски – слона Соломон, който заедно с кралска свита предстои да измине пътя от Лисабон до Виена. Препятствия, срещи с религиозния и политическия елит, с простолнодието, сблъсък на ценности и много изгълнени с ирония, стигаща до политическа сатира, сцени, изпълват европейското приключение на предназначения за скъп кралски дар слон при едно удивително съчетание на фикция и реалност, на измислени и действителни герои, при които на много места авторът се надсмива над човешки и обществени слабости и пороци⁵⁷.

Едно от по-новите обзорни изследвания за португалоезичната литература у нас дава информация и за Жузе Сарамагу⁵⁸. Интересно е да се отбележи, че авторът съобщава и кратки сведения за португалското книгоиздаване, прави съпоставка с опита на българските издатели на преводна португалска литература – изтъква се примерът на издателствата „Пет плюс“, „Кари-

наМ”, „Ерго”, „Светулка-44”⁵⁹. Основание имат и аргументите относно институционалната подкрепа, оказвана на португалската книга⁶⁰. Изтъкват се и значителните по паричен размер литературни награди, така например наградата „Камоинш“, присъждана на португалоезичен писател, е в размер на сто хиляди евро⁶¹.

В книгата си „На брега на Лисабон“ също приведох немалко примери за достойната и многопосочна дейност на португалските фондации „Камоинш“, „Калуст Гулбенкиан“ и на Генерална дирекция на книгата и библиотеките при португалското министерство на културата⁶². Тази тема очертах и в студията си „Книжовен Лисабон“, публикувана в авторското ми изследване „Страници от историята на книгата“⁶³, но съзнавам, че по тези въпроси има още доста какво да се допълва, да се правят съпоставки и да се черпи от позитивния, натрупан през годините опит, придобит от културните обществени и държавни институции в Португалия в стремежа им към популяризиране и утвърждаване на своите писатели и на богатото си книжовно наследство.

...И докато крача замислено из приятно охладените и климатизирани изложбени зали на Каза душ Бикош, на метри от вековната лисабонска река Тежу, зареян в странните истории и удивителните книги на големия Жузе Сарамагу, отговарям набързо на статистическа анкета за посетителите. Казвам на португалски, че съм от България и по лицата на разпоредителките се изписват широки приятелски усмивки. А за мен остава пожеланието, че ще е добре и за българския читател, ако повече от значимите творби на португалския писател-нобелист бъдат издадени в български превод, а защо не да се направят и още съвременни критически коментари за неговото творчество. Все нещо значимо има да ни каже Жузе Сарамагу в нашия свят на противопоставяне, агресия, завист. Да ни разкаже с притчи за страданието, живота и смъртта, вярата и безверието, да ни приучи на повече човечност. Да, благият и мъдър Сарамагу има

какво още да сподели пред българския читател⁶⁴.

БЕЛЕЖКИ

¹ Сградата *Каза душ Бикош* е построена за Браш Албукерке, извънбрачен син на Афонсу де Албукерке – вицецрал на Индия, завоевател на новооткритите за португалците *Гоа* и *Малака*.

² Този текст, представен в книжната експозиция, е записан на английски в един от проспектите така: *Our great task is to succeed in becoming more human*.

³ **Saramago**, José. *Alabardas* : Ilustrações de Günter Grass : Com textos de Fernando Gómez Aguilera; Roberto Saviano. – Porto: Porto Editora, 2014. – 135 p.

⁴ *Alabardas*, *Alabardas*, *Espingardas*, *Espingardas* (порт.) = Алебарди, алебарди; пушки, пушки.

⁵ На гърба на заглавната страница на книгата, в означения копирайт на художника илюстратор Гюнтер Грас е посочено, че авторските права върху илюстрациите са от немското издателство Steidl Verlag – Гьотинген, от 2013 г. (когато е излязла публикацията им, свързана с илюстрациите на Ж. Сарамагу).

⁶ Чрез: Literarische Agentur Mertin Inh, Nicole Vitt e K., Frankfurt am Main, Germany.

⁷ Това личи и от всъптителното представяне на героя в „*Alabardas*“, който повече от двайсет години работи в една историческа оръжейна фабрика ...: „nos serviços de faturação de armament ligeiro e munições de uma historica fábrica de armamento...“ // Цит. съч., с. 11.

⁸ Аногацията върху лява и дясна прегъвка на корицата е озаглавена: **José Saramago** Premio Nobel de Literatura 1998.

⁹ **Aguilera**, Fernando Gómez. Um livro inakabado, uma vontade firme. // В: Цит. съч. *Alabardas*, p. 85–106.

¹⁰ Também eu conheci Artur Paz Semedo. [букв.: Също познавах Артур Паж Семеду]. // Цит. съч. *Alabardas*, p. 107 – 108.

¹¹ *Também eu conheci José Saramago*. // В: Цит. съч., с. 135.

¹² *Claraboia* (порт.) = тавански прозорец.

¹³ На англ. *Skylight* – прозорец на покрив, капандура; в случая вер. с по-широк подтекст – в см. на „под небесната светлина“. В *Claro* на португалски се влага смисълът на: ясен, светъл на цвят.

¹⁴ *Claraboya* tells of the inhabitants of an apartment block in Lisbon: the shoemaker Silvestre, Justina and her brutal husband, and the nostalgic Spanish woman Carmen. “It was a difficult novel for the era. It is a book where the family, which is the pillar of society, is a bit of a nest of

vipers. There is rape, lesbian love, abuse. Could Portuguese society handle this in the 50s? I don't think so," said del Rio. "My guess is the publishing house was holding on to it until better times, but at the time nobody thought Salazar's regime would last so long." [*Claraboya* разказва за жителите на жилищен блок в Лисабон: общарят Силвестре, Юстина и бруталния съпруг и носталгичната испанка Кармен. "Беше труден роман за епохата. Това е книга, където семейството, което е стълб на обществото, е малко на гнездо на усойници. Има изнасилване, лесбийската любов, злоупотреба. Можеше ли португалското общество се справи с това в 50-те години? Аз не мисля така", отбелязва Pilar del Rio [*Пилар дел Рио* – вдовицата на Ж. Сарамагу. "Моето предположение е издателството да го държи [*ръкописа на романа*] до по-добри времена, тъй като по онова време никой не мислеше, че режимът на Салазар ще продължи толкова дълго време."]. // José Saramago novel finally published after 59 years. // In: <http://www.theguardian.com/book2012/mar/05/Jose-saramago-novel-published>. Виж също и в: <http://www.theguardian.com/books/2015/feb/03/sign-up-to-our-bookmarks-email>

¹⁵ Има се предвид издателската компания *Random House*. По този въпрос по-подробно в: http://en.wikipedia.org/wiki/José_Saramago

¹⁶ *The Seed and the Fruit*, reveals how that prince of literature, Saramago, had his roots in the literary labourer whose careful, methodical work – during the hard, dark years of the forties, fifties and sixties in Portugal – laid the foundation for his future brilliance. // **Aguilera**, Fernando Gómez. José Saramago. The Seed and the Fruit. Permanent exhibition. Lisboa: Fundação José Saramago, 2014, p. 4.

¹⁷ **Aguilera**, Fernando Gómez. Цит. съч., с. 4.

¹⁸ В някои източници за Жузе Сарамагу се изтъква, че е член на Португалската комунистическа партия; че е убеден анархо-комунист и такъв остава до края на дните си. Виж напр: http://en.wikipedia.org/wiki/José_Saramago

¹⁹ **Жузе Сарамагу: Продължавам да съм буквално изолиран. Батица Башуш** *разговаря на остров Лансерот с Жузе Сарамагу, носител на Нобеловата награда за литература за 1998 г.* По материали от португалския печат. Превод от португалски **Здравка Найденова**. // Е в р о п а 2001 (Списание за култура и социална политика), XI, 2004, №6, с. 19 и следв.

²⁰ **По-важни белетристични творби на Жузе Сарамагу са:** *Terra do Pékado* (1947); *Manual de Pintura e Caligrafia* (1977); *Objecto Quase* (1978); *Levantado*

do Chão (1980); *Viagem a Portugal* (1981); *Memorial do Convento* (1982); *Ano da Morte de Ricardo Reis* (1984); *Jangada de Pedra* (1986); *Historia do Cerco de Lisboa* (1989); *Evangelho Segundo Jesus Cristo /Евангелието по Исуса Христа/*(1991); *Ensaio sobre a cegueira* (1995); *Todos os Nomes /Всички имена/* (1997); *Conto da Ilha Desconhecida* (1999); *Caverna* (2001); *Homem Duplicado /"Двойникът"/* (2003); *Ensaio sobre a Lucidez* (2004); *As intermitências da Morte* (2006); *A viagem do Elefante* (2008); *Caim* (2009) и др.

²¹ Повече детайли от биографията на Жузе Сарамагу виж в: Saramago, José (1922–2010). // *Encyclopedia of World Biography*. Ed. Tracie Ratiner. Vol. 25. 2nd ed. – Detroit: Thomson Gale, 2005; *Discovering Collection*. Thomson Gale. University of Guelph. 25 Sep. 2007.

²² **Жузе Сарамагу: Продължавам да съм буквално изолиран. Батица Башуш** *разговаря на остров Лансерот с Жузе Сарамагу, носител на Нобеловата награда за литература за 1998 г.* По материали от португалския печат. Прев. от португ. **Здравка Найденова**. // Е в р о п а 2001 (Списание за култура и социална политика), XI, 2004, № 6, с. 19.

²³ Цит. съч., с. 19. Става дума за „Дневници от Лансерот“ от Жузе Сарамагу (1994).

²⁴ Книгата на Ж. Сарамагу *The Elephant's Journey* (Пътуването на слона) излиза на английски език през 2010 г. с международен стандартен номер ISBN 978-972-21-2017-3. Повече за книгата и свързани с нея публикации виж виж в: http://en.wikipedia.org/wiki/José_Saramago

²⁵ **Eberstadt**, Fernanda (18 June 2010). [José Saramago, Nobel Prize-Winning Writer, Dies](#), // *The New York Times*. Retrieved 18 June 2010; **Lea**, Richard (18 June 2010). Nobel laureate José Saramago dies, aged 87. // *The Guardian* (London). Retrieved 18 June 2010; Nobel-winning[*sic*] novelist Saramago dies aged 87. // *The Hindu* (Chennai). 18 June 2010. Retrieved 18 June 2010; [Portuguese Nobel laureate Saramago's funeral held](#). // *Xinhua News Agency*. 21 June 2010. Retrieved 21 June 2010. Виж също и в: **Saramago**, José (1922–2010). // *Encyclopedia of World Biography*. Ed. Tracie Ratiner. Vol. 25. 2nd ed. Detroit: Thomson Gale, 2005 [*Discovering Collection*. Thomson Gale. University of Guelph. 25 Sep. 2007].

²⁶ **Жузе Сарамагу: Продължавам да съм буквално изолиран. Батица Башуш** *разговаря на остров Лансерот с Жузе Сарамагу, носител на Нобеловата награда за литература за 1998 г.* По материали от португалския печат. Прев. от португ. **Здравка Найденова**.

денова. // Е в р о п а 2001 (Списание за култура и социална политика), XI, 2004, № 6, с. 19–20.

²⁷ <http://www.theguardian.com/books/2015/feb/03/sign-up-to-our-bookmarks-email>

²⁸ **Жузе Сарамагу: Продължавам да съм буквално изолиран. Батица Баиуи** разговаря на остров Лансерот с Жузе Сарамагу, носител на Нобеловата награда за литература за 1998 г. По материали от португалския печат. Прев. от португ. **Здравка Найденова**. // Е в р о п а 2001 (Списание за култура и социална политика), XI, 2004, № 6, с. 19 и следв.

²⁹ През 1944 г. Сарамагу е женен за Илда Рейш (Ilda Reis). От брака имат дъщеря – Violante (родена 1947 г.). През 1986 г. съдбата го среща с испанската журналистка Пилар дел Рио, която ще стане неотменен и ценен помощник на писателя както в ежедневието, така и в творчеството му оттук насетне.

³⁰ **Сарамагу, Жузе**. Възпоминание за манастира. – София: Нар. култура, 1989. – 344 с. Тв. подв.

³¹ Книжовната проява в Пловдивския университет е организирана от Сдружение на говорещите португалски език в България. Включва библиографско и фотографско представяне на Жузе Сарамагу. // **Ферейра, Луиш Гонзага, Мариета Георгиева**. България и Португалия – в двата края на Европа. Двустранни отношения. – София: Транслибрис, 2004, с. 234.

³² По романа „Слепота“ през 2008 г. е сниман популярният филм на Фернандо Мейрелес „Blindness“.

³³ Както видяхме от казаното дотук, у нас в първите преводни издания писателят е отбелязван на български като *Жузе Сарамагу*, което съответства на произношението на португалски, докато в по-новите издания издателят и преводачът посочват името му според неговото изписване: *Жозе Сарамаго*. Доколко второто е допустимо при един такъв превод, оставяме да кажат лингвистите.

³⁴ В букв. превод: *Произведението публикувано с покровителството (патронажа) и помощта на Министерството на културата, Лисабон, Португалия. Португалски институт на книгата и библиотеките.*

³⁵ **Андреева, Яна**. Писанията на евангелиста Сарамагу. // В: **Сарамагу, Жузе**. Евангелието по Исуса Христа. – София: Колибри, 2011, с. 8–9. Пак там авторката много точно описва възникналото обществено напрежение в Португалия след шумния успех на белетристичната творба, пренесено и в Европейския парламент: *В началото на 1992 г. обаче името на Жузе Сарамагу, официално предложено от авторитетно национално жури, е изключено от списъка на португал-*

*ските кандидати за Европейската литературна награда. Пред парламентарната асамблея помощник-държавният секретар по въпросите на културата Соза Лара обяснява мотивите на правителството с това, че романът обижда религиозните чувства на португалските католици и че „вместо да обединява португалците, ги разделя в техните разбираня за религиозното им наследство“. В разгорещения дебат, последвал тези изявления, правителственото решение е окачествено като ретроградно и достойно за цензорите на Инквизицията. Поради острите реакции на широки обществени кръгове скандалът не само се отразява крайно негативно на тогавашното управление на страната, но се пренася и в Европейския парламент, където и португалските депутати, и представителите на други държави, сред които председателят на Европарламента Егон Клепи и и френският министър на културата Жак Ланг, отправят питання към Лисабон по повод неуместното изключване на Сарамагу от списъка с кандидати. Въпреки негативната реакция на католическите среди в защита на Сарамагу застават най-изтъкнатите португалски литератори и публични личности. При последвалото преразглеждане на кандидатурите, независимо че членовете на журито настояват **Евангелието** да бъде включено в списъка на номинираните, самият Сарамагу категорично отказва, дълбоко огорчен от оценката на облечените във власт институции. Вероятно това огорчение е една от причините писателят да напусне Португалия през 1993 г. и да заживее със съпругата си, испанската журналистка Пилар дел Рио, на канарския остров Лансароте...“.*

// **Андреева, Я.** Цит. съч., с. 8.

³⁶ **Сарамагу, Жузе**. Евангелието по Исуса Христа. – София: Колибри, 2011, с. 362–363.

³⁷ Бележки на преводача. // В: Цит. съч. Евангелието по Исуса Христа, с. 365. Тук е важно уточнението на преводача, че изписването с малки букви не следва да се тълкува като умишлено „принизяване“ или особено отношение на автора. (Пак там).

³⁸ **Сарамагу, Ж.** Цит. съч. Евангелието по Исуса Христа, с. 341.

³⁹ **Сарамагу, Ж.** Цит. Евангелието по Исуса Христа, с. 245.

⁴⁰ **Сарамагу, Ж.** Цит. Евангелието по Исуса Христа, с. 303.

⁴¹ **Сарамагу, Ж.** Цит. Евангелието по Исуса Христа, с. 317.

⁴² **Сарамагу, Ж.** Цит. Евангелието по Исуса Христа, с. 320.

⁴³ **Алън**, Шарлот. Човекът Христос. – София: Рива, 2002. – 496 с. : с ил.

⁴⁴ **Алън**, Шарлот. Цит. съч. Човекът Христос, с. 294 – 301.

⁴⁵ В тази връзка могат да се посочат произведенията на **Margaret Starbirt** (родена на 18 юни 1942 г.): *The Woman with the Alabaster Jar: Mary Magdalen and the Holy Grail* (Bear & Co, 1993) ISBN 1-879181-03-7; *The Goddess in the Gospels: Reclaiming the Sacred Feminine* (Bear & Co, 1998) ISBN 1-879181-55-X; *The Tarot Trumps and the Holy Grail: Great Secrets of the Middle Ages* (Bear & Co, 2000) ISBN 0-9678428-0-8; *Magdalene's Lost Legacy: Symbolic Numbers and the Sacred Union in Christianity* (Bear & Co, 2003) ISBN 1-59143-012-7; *The Feminine Face of Christianity* (Godsfield Press Ltd., UK, 2003) ISBN 1-84181-184-X; *Mary Magdalene, Bride in Exile* (Bear & Co, 2005) ISBN 1-59143-054-2. В проучванията си писателката стига до учението и дейността на катарите във Франция, които вярвали, че Мария Магдалена е била апостол, най-близък до Исус Христос и негова дейна сподвижница. Маргарет Старбърт е сред изследователите и творците, вдъхновили Дан Браун да напише нашумелия си роман „Шифърът на Леонардо“. Нещо повече, писателката говори за архетип на младоженеца и булката му, като моделът е Исус Христос и жена, наречена Магдалена. Припомня, че моделът на единство, загубен в люлката на християнството, е положил основните план за живота на Земята, проявявайки се във лидерската функция, играна от някои жени в Общността на Исус, едни от първите и ревностни последователи. М. Старбърт счита, че свещеното партньорство е сходно с онова, съществуващо в други региони на Близкия изток, които предшестват християнството, сравними с култовете към плодородието. Произведенията на Маргарет Старбърт стават основната тема в телесериала “Ancient X Files” на *National Geographic* в сезон 2, епизод 10, “Мистерията на Мария Магдалена” (първоначално излъчен на 3 юли 2012 г. по *National Geographic Channel* във Великобритания. По тези въпроси повече и в: Joan Norton, Margaret Starbird, *14 Steps to Awaken the Sacred Feminine: Women in the Circle of Mary Magdalene*, pages 15–16 (Bear & Co, 2009) ISBN 1-59143-091-7; “Interview with Margaret Starbird”, in Dan Burstein, Arne J. de Keijzer (editors), *Secrets of Mary Magdalene: The Untold Story of History's Most Misunderstood Woman*, page 89 (Weidenfeld & Nicolson, 2006). ISBN 978-0-297-85168-4

⁴⁶ На английски език книгата излиза със заглавие **Blindness** (Слепота) ISBN 0-15-100251-7, като същото

заглавие е възприето и от българския издател на Ж. Сарамагу „Слепота“ в публикацията, осъществена от изд. „Колибри“ през 2011 г. : **Сарамаго**, Жозе. Слепота. – София: Колибри, 2011. – 306 с. : *Преводни съвременни романи*.

⁴⁷ По твърдение на българския издател ИК „Колибри“ романът „Слепота“ е публикуван през 2007 и 2011 г. // *Виж в анотация върху задната корица на книгата*: **Сарамаго**, Жозе. Приумиците на смъртта. София: Колибри, 2013. – 232 с.

⁴⁸ **Saramago**, José. Ensaio sobre a Lucidez. – Lisboa: Editorial Caminho S. A., 2004. – 329 p.

⁴⁹ На поститула (с. 2) в българското издание на *Ensaio sobre a lucidez* издателство „Колибри“ добросъвестно посочва със знака за копирайт името на писателя и издателство „Каминю“, като допълва отговорността по правата: *by arrangement with Literarische Agentur Mertin Inh. Nicole Witt e K., Frankfurt, Germany*.

⁵⁰ **Сарамаго**, Жозе. Проглеждане. София: Колибри, 2013, с. 275 – 276 .

⁵¹ **Сарамаго**, Жозе. Приумиците на смъртта. София: Колибри, 2013. – 232 с.

⁵² **Сарамаго**, Жозе. Цит. съч. Приумиците на смъртта, с. 2.

⁵³ **Saramago**, José. AS INTERMITÊNCIAS DA MORTE.

⁵⁴ José Saramago & Editorial Caminho S.A., 2005.

⁵⁵ *Published by arrangement with Literarische Agentur Mertin Inh. Nicole Witt e K., Frankfurt, Germany*. // **Сарамаго**, Жозе. Цит. съч. Приумиците на смъртта, с. 2.

⁵⁶ **Сарамаго**, Жозе. Цит. съч. Приумиците на смъртта, с. 231.

⁵⁷ В португалския оригинал **Saramago**, José. *A viagem do Elefante*. – Lisboa: Editoria *Caminho S. A.*, 2008. – Сапа: Rui Garrido; Revisão literaria: Fundasao *José Saramago*; на английски език излиза 2010 г. под заглавието *The Elephant's Journey*.

⁵⁸ **Костурков, Йордан**. Най-новата португалска проза: Тенденции и насоки в литературата на една от големите езикови диаспори в света. // *Дума*, № 297, 22 дек. 2012. Виж също и в: <http://www.duma.bg> (пак там).

⁵⁹ **Костурков, Й.** Цит. съч. // *Дума*, № 297, 22 дек. 2012.

⁶⁰ „В Португалия се извършва мащабно издаване на местните автори на английски език, особено на творбите им от популярните жанрове. В Асоциацията на португалските издатели и книгоразпространители членуват издатели, които наред с преводни автори представят значимите португалски творци – типичен пример е издателство “Дон Кихот”. Генералният директо-

рат за книгата и библиотеките към Министерството на културата активно подпомага творците на португалската литература“. – Виж в: **Костурков, Й.** Цит. съч. // *Дума*, № 297, 22 дек. 2012.

⁶¹ Пак там.

⁶² **Георгиев, Лъчезар.** На брега на Лисабон [=Na Margem em Lisboa] : С вкус на портвайн и дъх на книги. – София: АНДИ, 2014. – 245 с. : с ил.: рез. на англ. и порт. език.

⁶³ **Георгиев, Лъчезар.** Книжовен Лисабон. // В: *Георгиев, Лъчезар.* Страници от историята на книгата: Книгоиздаване на Балканите и в Европа. В. Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2014, с. 289 – 398.

⁶⁴ Някои кратки фрагменти от този мой текст бяха публикувани в книгата ми „На брега на Лисабон“ (София: АН-ДИ, 2014), но настоящото изследване тук е значително разширено и допълнено с нова информация след личните ми наблюдения в Лисабон при посещението ми в португалската столица през юли 2015 г. и направената научна анкета в неотдавна откритата сграда на Фондация „Жузе Сарамагу“ в дом „Казадуш Бикош“. – Бел. моя: *Л. Г.*

BIBLIOGRPHY

Saramago, José. Alabardas : Ilustrações de Günter Grass : Com textos de Fernando Gómez Aguilera; Roberto Saviano. – Porto: Porto Editora, 2014. – 135 p.

Saramago, José. Ensaio sobre a Lucidez. – Lisboa: Editorial *Caminho S. A.*, 2004. – 329 p.

Saramago, José. Evangelieto po Isusa Hrista. – Sofia: Kolibry, 2011. – 368 p.

Saramago, José. Proglejdane. – Sofia: Kolibry, 2013. – 336 p.

Saramago, José. Priumicite na smartta. – Sofia: Kolibry, 2013. – 232 p.

Allen, Charlotte. Chovekat Hristos [= The Human Christ]. – Sofia: Riva, 2002. – 496 p.

Georgiev, Lachezar. Knijoven Lisbon [= Literario de Lisboa]. // **Georgiev, Lachezar.** Pages from history of the book. Veliko Turnovo; St. Cyril and St. Methodius University Press, 2014. – p. 289 – 398.

Georgiev, Lachezar. Na brega na Lisbon [= Na Margemem Lisboa = On the shores of Lisbon]. – Sofia: AN-DI, 2014. – 245 p.

Saramago, José. Memorial do convento. – Lisboa: 1982.

Saramago, José. Vaspominanie za manastira: roman. / Prevod Zravka Naidenova. – Sofia: Zlatna colectcia XX vec. 2005. – 381 p.

Saramago, José. Vsichki imena. – Sofia: KarinaM, 1999. – 240 p.

НЯКОЛКО ДУМИ ЗА СБОРНИКА С ЛИРИКА „ЕСЕННА ЖЪТВА“ Лъчезар Георгиев

A FEW WORDS ABOUT THE COLLECTIONS OF
LYRICS "AUTUMN HARVEST" by *Lachezar Georgiev*

Key words: poet, poetry, publishing, editing, book, literature.

След редица авторски документални, публицистични и историко-биографичните книги на Тодор Билчев, ето че дойде ред писателят да покаже пред своите русенски читатели най-новата си и първа по своята специфика художествена книга – сборника с лирика „Есенна жътва“ (**Билчев, Тодор.** Есенна жътва: Лирика / Рецензенти Лъчезар Георгиев; Никола Бенин. – Русе: Gaiana, 2015. – 168 с.: с ил.). Книгата е представена на 30 ноември 2015 г. в Регионална библиотека „Л. Каравелов“ от главния асистент в Русенски университет „А. Кънчев“ Никола Бенин, също сътрудник на сп. „Издател“, както и от поета Йордан Йорданов, редактор на стихосбирката и автор на встъпителната статия към книгата на поета (**Йорданов, Йордан.** За узрелите класове на една поетична нива, за гладните души и птици. // В: *Билчев, Т.* Цит. съч., с. 6–9.). Пред публиката са речитирани стихове на поета с участието на студенти от Русенския университет „А. Кънчев“. На г-н Т. Билчев, по повод на премиерата на книгата му е връчена *Грамота за ярко творческо присъствие* от името на Русенския филиал на Съюза на свободните писатели. Ще добавим и още добри думи за творческия екип на изданието откъм неговия графичен дизайн – художник на книгата е Пламен Монеv, а естетически издържаното корично оформление е дело на Явор Цанев. В изданието са включени финални бележки със сведения за житейския и творческия път на поета.

Но какво е новото и изненадващото в тази поетична книга? Събрала в себе си няколко поетични цикъла, които сякаш правят дълголетна равностметка на един изпълнен с дълбока душевност, прозрения, размисли и терзания житейски път, „Есенна жътва“ е поетично откровение, изпълнено с обич и болка, изповеди и послания на една лесно ранима чувствителност, но все пак преминаваща през мостовете на духа, за да достигне до своите и тъжни, и мъдри прозрения. Ще прочетем неговите пролетни приказки, ще бъдем съпричастни с устремения му, критичен и на места сатиричен прочит на реалността; ще се почувстваме извисени с магията на любовта сред завистта, злобата и фалшивите материални ценности. И заедно с това ще потънем в меката и нежна прелест на неговата пейзажна лирика, която улавя и най-фините детайли, но наред с това се слива с Божествената премъдрост. Защото поетът Тодор Билчев е прозрял нещо просто, изконно и пропито с упованието на мъдростта – живогът е Божествен дар; красотата ни заобикаля като магия и в най-дребните наглед неща и трябва да им се радваме – те са нашите сбъднати мечтания; те са пролетните ласки и жътвата на човешката есен; любовта е онази Божествена искра, която ни сближава, опрощава, тя е Вселена и вечен кръговрат, тя ни прави по-благии, по-добри в нашия забързан и объркан свят. Затова пожелаваме на дългогодишния сътрудник на сп. „Издател“ – г-н Тодор Билчев, на добър час с първата му книга с лирика „Есенна жътва“ и още творчески сполуки в нелекия, но изпълнен с душевни прозрения път на поета.

